

هەریمی کوردستان و "وازهینانەکی" ئەرشەد سألحی لە سەرۆکایەتی بەرەتی تورکمانی

08-04-2021

نووسەرەکان

زریان رۆژەلاتی

کورتە : "وازهینان" یان "لادان"ی ئەرشەد سألحی لە سەرۆکایەتی بەرەتی تورکمانی، چەندەیی رووداویکی گرنگی نیوخۆیی بێت بۆ تورکمانەکانی عێراق و هەریمی کوردستان، ئەوەندەش دەتوانیێت رەهەندیکی دەرەکیی بێت و جێی بایەخ بێت. حالی حازر تورکمانەکان، بەهۆی دابەشبوونە مەزەبییەکیان بەسەر شیعی و سوننەدا، لەنیوان بەرداشی دوو گەمەیی سیاسی تورکی و ئێرانیدان.

زیران رۆژھەڵاتی

"وازهینان" یان "لادان"ی ئەرشد سألحی له سەرۆکایەتی بەرە ی تورکمانی، چەندە ی رووداویکی گرنگی نیوخۆی بێت بۆ تورکمانەکانی عێراق و ھەریمی کوردستان، ئەوەندەش دەتوانیت ڕەھەندیکی دەرەکی بێت و جێی باوە بێت. حالێ ھازر تورکمانەکان، بەھۆی دابەشبوونە مەزھەبییەکیان بەسەر شیعە و سوننەدا، لەنیوان بەرداشی دوو گەمە ی سیاسی تورکی و ئێرانیدا. بەشیکیان روولە ئەنکەرە و بەشیکێ دیکەشیان روویان لە ھێزەکانی نزیک لە ئێران، وەک گرووپەکانی ھەشد بە تاییەتی رێکخراوی بەدرە. بەلام ھەرچۆنێک بێت، ئەوان لە دۆسیە ی خاکی دا لە عێراق بۆ کورد باوەخیکێ زۆریان ھەبە. بۆ نموونە، ھەرچەندە بەرە ی تورکمانی لە ئاستی عێراقدا ھێزیکێ یاریگۆر نییە بەلام، لە دۆسیە ی کەرکوکدا ئەکتەریکی کلیلییە و ھەلۆیستەکی چۆن بێت، دەتوانیت کاریگەری لەسەر دۆخی ئەوێ دابنێت. ئا لێرەوێ بەکە گۆرانکارییەکانی سیاسەتی تورکمانی بۆ ھەریمی کوردستان باوەخدار دەبێت.

ئینجا لەو رووداوی "سألحی"دا پرسیارەکە ئەوێ بەکە گەلۆ "وازهینان"ی سەرکردە یەکی "پان تورکیست" کە لە 2010 وە سەرۆکایەتی بەرە ی تورکمانی کردوو و ھاتنی ھەسەن توران کە باگراوندیکێ ئیسلامی- نەتەوگەرایی ھەبە دەتوانیت چ واتیەکی ھەبێت؟ پالئەرەکانی ئەو گۆرانە چی بوون؟ لەوێش گرنگتر، ئایا ئەمە دەتوانیت رێگا بۆ رێبازیکێ سیاسی نوێی بەرە ی تورکمانی لە دۆسیە ی کەرکوک بەکاتەو؟

"وازهینان" یان "لادان"

لە رۆژانی کۆتایی مانگی ئاداری ئەمسالدا ئەرشد سألحی وازی لە سەرۆکایەتی بەرە ی تورکمانی ھینا و ھەسەن توران شوینی گرتەو کە لە 2018 وە جێگریەتی. سألحی لە یەکەم کاردانەوێ شەخسی خۆیدا دواي ئەو رووداوە، رایگەیاندوو کە بە راویژ لەگەڵ ھەندیک لە سەرکردەکانی دیکە برباری وازھینانی داو. بەلام ئەوێش گوتوو کە ئەو "بپارە بۆمن ھیچ ئاسان نەبوو. ئیستاش نامەوێ لەسەر وردەکارییەکانی قسە بەکەم." دواتریش گوتە ی نووسەرێکی تورکی ھیناوەتەو کە دەلێت: "ھەندیکجار وشەکان ناتوانن ھەموو شت بەگەین. [1] پینشتیش لە لاپەرە ی خۆی لە تویتر گوتبووی کە "ھەندیک پارتی تورکمانی" بوونەتە "داردەستی دەرەکی" و دەیانەوێ بەرە ی تورکمانی دابەشکەن. بەمەس ئاماژە ی بە دوو فاکتەری ناوخۆی و دەرەکی لە وازھینانەکیدا کردوو. ئەم قسانە ی سألحی ئەو گومانانە ی دروستکردوو کە ئەو بە نابەدلی وازھیناوە و بە واتیەکی دی لابراو. ھەلبەت بەیاننامە یەکی بەرە ی تورکمانی لەوبارە یەو، ئاماژە ی ھەبوونی جۆریک لە سازشی لە نیوان سألحی و ئەو لایەن یان لایەنانە ی تێدا یە کە ویستوو یانە لەسەرکار لابچیت. بەپێی بەیاننامە کە، سألحی لەمەودا "خۆی بۆ کاری سیاسی تەرخاندەکات و لە پینش و پاش ھەلبژاردنی داھاتوو ی عێراق، بەناوی پیکھاتە ی تورکمانیەو، بۆ وەرگرتنی مافەکانیان دانووستاندن دەکات." [2] ئەمەش لەوانە یە واتی ئەو بەدات کە چانسێ ئەوێ دەبێت لانیکەم بۆ خولیکێ دیکە پەرلەمانتار بێت، یان خۆی یان کەسیکی نزیک لە خۆی، پۆستیک لە حکومەتی داھاتوو وەرگریت. ھەلبەت دواي ئەو بەیاننامە ی، سألحی گوتوو یەتی کە ئەو ئیدی لەمەودا، تاک و پەرلەمانتاریکی تورکمانیە! بەمەش، ئەو دیمەنە ی لێلترکردوو کە لە داھاتوو ی بەرە ی تورکمانیدا چ رۆلێکی دەبێت.

ئەنکەرە لایداو؟

کاتی "وازهینانەکی سألحی" ئەویش چەند رۆژ دواي ئەوێ کە لە 24 ی ئادار بۆ بەشداری لە سالیادی سەرکردە یەکی نەتەوگەرایی تورکیا (موحسین یازیچی ئوغلۆ) سەردانی ئەنکەرە ی کردبوو، ئەو گومانە ی بەھێزکردوو کە حکومەتی تورکیا داواي وازھینانی لیکردبێت. رۆژی 27/3/2021، سەرکردە یەکی "ئێی پارتی- بەکێک لە پارتە نەتەوگەرایی تورکیا کە نە یاری حکومەتی ئیستایە" بەناوی وەدات یەنەر، باسی لەوێ کردبوو کە ئەنکەرە بەتەمایە سألحی لەسەرکار لابدات. [3] رۆژی دواتریش سألحی وازھینا. جێی ئاماژە ی کە لە سەردانەیدا بۆ ئەنکەرە، ئەرشد سألحی کۆبوونەوێ لەگەڵ مەنسور یاواش سەرۆکی شارەوانی ئەنکەرەش کردبوو کە لەدوایین ھەلبژاردنی شارەوانیەکانیدا تونیووی لەسەر لیستی جەھەبە- پارتی گەلی کۆماری، لە کاندیدەکی ئاکپارتی بباتەو کە مەھەپەش پشگیریی لێدەکرد. ھەرچەندە دیداری سألحی لەگەڵ مەنسور یاواش کە بۆخۆی کەسیکی نەتەوگەرایی و پینشتیش ئەندامی مەھەپە بوو، لەوانە یە بابەتیکێ ئاسایی بێت، بەلام ئەمە لە سەروبەندی بۆابوونەوێ ھەوالەکانی وازھینانیدا، وەک کاردانەوێ یەکی سیاسی تەماشاکرا.

بابەتی وازھینانی ئەرشد سألحی چەندە رووداویکی محەلی بێت، لە تورکیا وەک مژاریکی سیاسەتی نیوخۆی لێھات و زۆریک لە

نەتەۋەگەرەكەن توركىيا رەخنەپان لە حكومت گرت كە گواپە پالى بە سالى وە ناۋە تا ۋازىيەت. دەۋلەت باخچەلىش ۋەك گەرەتەن پالپشتىكارى حكومتى ئەنگەرە، لە بەياننامەيەكدا تەنبا سوپاسى سالىي كىردۈۋە بۇ كارەكانى رابردۈۋى و شتىكى ئەۋتۈي لەسەر ۋازەينانەكەي باس نەكردۈۋە! پىشتىرىش چەندىنچا باسى ئەۋە كىرەۋە كە حكومتى ئاكارىتى لە سەردەمى سەرۋاگەتەي ئەحمەد داۋدئوغلۇدا ۋىستۈۋىيەتەي ئەرشەد سالى لاپەرىت بەلام سەرىنەگرتۈۋە. ھەلبەت راستىي ئەۋ ھەۋالە تا ئىستاش پىشتراست نەكراۋەتەۋە بەلام، ھەندىك لەسەرچاۋەكانى نىزىك لە بەرەي توركىمانى دەلىن لادراۋە. ئەگەر ۋابىت، بەگشتى دەتۋانىن بىزىن لەۋانەيە، بابەتەي ھەلىزاردنى داھاتۈۋى عىراق، نىزىكۈۋنەۋەي ئەرشەد سالى لە ئىران و گروپپەكانى ھەشىدى شەعبى و ناكۈكىيە ناۋخۇبىيەكان گىرنگىرەن ھۆكارەكانى "لادان" سالى بوۋىن.

ئەرشەد سالى بە ئەندازىيى نىزىكردنەۋەي توركىمانى شىيەي و توركىمانى سوۋنى زانراۋە و لە دۋاي 2017 ۋە لانىكەم سەرۋاگەتەي دىدارى دۈۋ ۋەفدى تىكەلۋى توركىمانە شىيە و سوۋنەكانى بۇ توركىا كىردۈۋە. جارى يەكەم لەدۋاي گىشتىرسى لە 2017، ئەۋ ھۆكارىك بوۋ بۇ پەيۋەندى توركىا لەگەل توركىمانە شىيەكان و تەننەت ھەندىك لە فەرماندە توركىمانەكانى ھەشىدى شەعبى، ۋەكۈۋ پىلماز نەجارىشى بىردە توركىا. [4] جارىكى دىكەش لەدۋاي ھەلىزاردنى 2018، ھەموۋ پەرلەمانتارە توركىمانەكانى عىراقى بىردە توركىا و لەگەل بەرپىرسانى ئەنگەرە كۈبۈۋنەۋە. ئەمەش ئەۋ ۋەختانە بوۋ كە فاتح يىلدىز بالىۋىزى ئەۋكاتەي توركىا لە بەغدا ۋىنەيەكى پىلۋكردىۋەۋە كە ئالىي ھەشىدى شەعبىي بە دەستەۋە گىرتىۋو: نىشايەكى سەردەمىك كەۋا توركىا و ئىران سەبارەت بە پىرسى كورد، سەبارەت بە سوۋرىا و روۋداۋەكانى دىكە ناۋچەكە روۋيان لە ھاۋكارىيەكى زىياترى يەك كىردىۋو! ئەگەر ئەم دىمەنەشمان لە پىشچاۋبىت، ئەۋسا ۋازەينانى ئەرشەد سالى ۋەك كەسىكى ديار لە نىزىكردنەۋەي توركىا و توركىمانە شىيەكان، ئەۋىش لە سەردەمىكدا كە خەرىكە جارىكى دىكە درزى ناكۈكىيەكانى توركىا و ئىران لە عىراق و باقى شوپنەكانى دىكە گەرەتەر دەبىت، ئەۋ گومانە بەھىزىر دەكات كە لەۋانەيە "ۋازەينانەكە" تەنبا روۋداۋىكى ناۋخۇبىيە نەبىت.

لەلاپەكى دىكەۋە، ياساي نوپى ھەلىزاردن ئەۋ نىگەرەننىيە بۇ بەرەي توركىمانى درۋوستكىردۈۋە كە نەكا نەتۋانىت ئەۋ 3 كورسىيەنە جارانى خۇي بە دەستبەھىتتەۋە. لەبەر ئەۋەش، درۋوستكىردنى ھاۋناھەنگىيەكى زىياتر لە بەينى حزب و گروپپە جىاۋازە توركىمانىيەكان ۋەك پىۋىستىيەك بۇ ئەۋان دەرگەۋىت. بەپىي ھەندىك لە زانىيارىيەكان، بەشىك لەۋ حىزب و گروپپەنەش ۋەك توركىمان ئىلى- رىياز سارى كەھىيە و ۋەقى توركىمانى- توران كەتەنە، لە سىياسەتەكانى سالى ناپازى بوۋن.

ئەنجام

"ۋازەينانى" ئەرشەد سالى تەنبا روۋداۋىكى مەھلى و ناۋخۇبىيە و توركىمانى نىيە. ئەمە دەتۋانىت رەھەندىكى سىياسى دەرەكىشى ھەبىت. لەۋانەيە توركىا جارىكى دىكە بە تەماي گىلگىردنەۋەي توركىمانەكانى نىزىك لە خۇي و دىيارىكردنى سىۋورەكانى بىت لەگەل ئىران لە نىۋو توركىمانەكاندا. لەۋانەيە گۆرپىنى سەركىردەيەكى ناسىۋناللىست بۇ سەركىردەيەكى ئىسلامى - نەتەۋەگەرە، ھۆكارىك بىت بۇ كىردنەۋەي دەرگاي سەردەمىكى نوۋ لە سىياسەتە بەرەي توركىمانى بە تايبەتەي لە كەركۈۋ.

ئەم ۋازەينانە چەندەي بابەتىك بىت بۇ يەكسىتەۋەي توركىمانەكان لە كەركۈۋ، دەشنى ئەۋەندەش دەرەفەتەي نىزىكۈۋنەۋەيەكى گىرمانەيى كورد و توركىمانىش پىرەخسىنىت. خالىكى جىگاي سەرنج ئەۋەيە كە ئەم "ۋازەينانەي سالى" 14 رۇژ دۋاي ئەۋە ھات كە بەرەي توركىمانى، دۋاي 18 سال، لە ناۋەراستەكانى مانگى رابردۈۋا ئۆففىسى خۇي لە ھەلىزىر كىردىۋەۋە. [5] لەم قۇناخەي ئىستاشدا ھەزىمى كوردستان زىياتر لەجاران بايەخى بە پىرسى توركىمان و داۋاكارىيەكانيان داۋە.

يەككە لە گىرنگىرەن تايبەتمەندىيەكانى سىياسەتەي بەرەي توركىمانى لەسەردەمى سەرۋاگەتەي ئەرشەد سالىدا، زىادبوۋنى ناكۈكىيە لەگەل كورد و نىزىكۈۋنەۋەي زىياتر لە گروپپەكانى توركىمانە شىيەيەكان بوۋ. ئەۋخاۋەنى ھەلۋىستىكى تۈندى نەتەۋەگەرەيى توركىمانىيە. بە نىۋونە يەككە لەۋانەيە كە لە شەرى ئەمدۋاييەي ئەرمەنستان و ئازەربايجاندا، داۋاي خۇبەخشىي بۇ ئازەربايجان كىردىۋو. ئەۋ ھاۋشىۋەي پارتى بىزۋوتەۋەي نەتەۋەگەرەيى توركى (مەھەپە) دەستى بە نىشانەي "گۆرگ" بەرزەكاتەۋە كە سىمىۋىلى ھاۋبەشى نەتەۋەگەرەكانە. ھەسەن تورانىش كە شوپنى ئەۋى گىرتۈتەۋە، پاشخانىكى ئىسلامى نەتەۋەگەرەيى ھەيە. يەككە لەۋ روۋخسارەنەشە كە لەسەردەمى ئارامىي رىزەي پەيۋەندىيەكانى كورد و توركىمان لە نىۋەي يەكەمى 2000 كاندا زىياتر دەرەكەۋت. ئەۋكاتەي كە ئەۋ پەيۋەندىيەنەش لە دۋاي 2010 ۋە بەرەبەرە گىزىر بوۋن، رۇلى كەسانى ۋەك ئەرشەد سالى زۇر زىياتر بوۋن. ھەلبەت ھەسەن توران لە 2018 ۋە جىگىرى سالى بوۋە و چاۋەروانناكرىت گۆرپنىكى خىرايى رىشەي بىكات بەلام، پالئەرەكانى گۆرپنى سىياسەتەي بەرەي توركىمانى زىياتر بوۋن. ھەلىزاردن ۋادەكات كە بەرەي توركىمانى ناچارىيىت گۆي لە دەنگە جىاۋازەكانى لايەنە توركىمانىيەكانى دىكەش بگىرەت كە بەشىكىيان ۋەك توركىمان ئىلى- رىياز سارى كەھىيە زۇر پراگماتىكانەتر تەماشاي پەيۋەندىيەكانى كورد و توركىمان دەكەن. گۆرپنى ئەرشەد سالى، دەتۋانىت زەمىنەيەك بۇ ھەزىمى كوردستان درۋوستىكات تا بە سىياسەتەكانى خۇي سەبارەت بە كەركۈۋ و دۇسىيەي پەيۋەندىيەكان لەگەل توركىماندا بچىتەۋە. راست و ناراستەكانى رابردۈۋى ئەۋ سىياسەتە ھەرچۇننىك بىن، باشتروايە ئەۋە لە پىشچاۋ

بگیریت که تورکمانه‌کان له پارێزگای دیاله‌وه هه‌تا موسڵ سنوورێکی ته‌تئیکی جیاوازیان له‌نیوان کورد و عه‌ره‌ب درووستکردوووه و هاشا له‌کارێگه‌ری پێگه‌ی ئه‌وان، له‌سه‌ر دۆسییه‌ی ناوچه کوردستانییه‌کانی ده‌ره‌وه‌ی هه‌رێم ناگیریت.

[1]-

<https://qha.com.tr/haberler/guncel/turkmen-lider-salihi-den-istifasinin-ardindan-ilk-aciklama-mucadeleye-hep-birlikte-de/vam-edecgez/312635>

<https://www.rudaw.net/turkish/middleeast/iraq/28032021-> [2]

[/https://serbestiyet.com/featured/analiz-ankara-irak-turkmen-cephesinin-milliyetci-liderini-neden-istifa-ettirdi-55487-](https://serbestiyet.com/featured/analiz-ankara-irak-turkmen-cephesinin-milliyetci-liderini-neden-istifa-ettirdi-55487-) [3]

[/http://old.qha.com.ua/tr/turk-dunyasi/cumhurbaskani-erdogan-turkmen-heyeti-ile-gorustu/161187-](http://old.qha.com.ua/tr/turk-dunyasi/cumhurbaskani-erdogan-turkmen-heyeti-ile-gorustu/161187-) [4]

<https://www.rudaw.net/turkish/kurdistan/140320213-> [5]